

Anne Berit Emstad
Professor, Institutt for
lærerutdanning, NTNU

Tine S. Prøitz
Professor, Institutt for økonomi,
historie og samfunnsvitenskap
ved USN

Øystein Gilje
Faglig leder for FIKS og professor
ved Institutt for lærerutdanning og
skoleforskning, UiO.

Jan Merok Paulsen
Professor i skoleledelse
tilknyttet OsloMet

Erlend Dehlin
Professor ved Institutt for
lærerutdanning ved NTNU

Mari-Ana Jones
Førsteamanuensis Institutt for
lærerutdanning ved NTNU

Ann Elisabeth Gunnulfsen
Førsteamanuensis, Institutt for
lærerutdanning og skoleforskning
ved Universitetet i Oslo.

SKOLELEDELSE

Elevmedvirkning og agency

Elevmedvirkning skal utvikle selvstendighet hos elevene. Det er potensielle spenninger mellom dette og andre forventninger til opplæringen. Lærere og skoleledere må håndtere disse spenningene.

| Av Bjørn Bolstad

Politiske styringssignaler for norsk skole legger stor vekt på elevmedvirkning. I Overordnet del av læreplanen står det blant annet at «Elevene skal erfare at de blir lyttet til i skolehverdagen, at de har reell innflytelse, og at de kan påvirke det som angår dem.» (Kunnskapsdepartementet, 2017). Forslag til ny opplæringslov §10-2 sier blant annet at «Elevene har rett til medverknad i alt som gjeld dei sjølve etter denne lova...» (Kunnskapsdepartementet, 2023).

I denne teksten ønsker jeg å belyse begrepet elevmedvirkning. Jeg vil også knytte elevmedvirkning til et begrep som er vanskelig å oversette til norsk, nemlig agency.

BEGRUNNELSER FOR ELEVMEDEVIRKNING I SKOLEN

Det blir gitt ulike begrunnelser for hvorfor skoler skal trene elevene i medbestemmelse og hvorfor elevene skal kunne påvirke det som angår dem. Jeg vil her peke på to ulike begrunnelser for elevmedvirkning i skolen. Disse henger sammen og glir over i hverandre, men i et forsøk på å klargjøre tanken, omtaler jeg dem allikevel atskilt.

Demokratiske rettigheter

En begrunnelse for elevmedvirkning, er knyttet til demokratiske rettigheter. Man kan si at dette er en politisk begrunnelse. Sitatene fra styringsdokumentene ovenfor bygger på FNs barnekonvensjon som Norge har ratifisert. Medvirkning er altså en rettighet elevene har her og nå. Samtidig skal skolen bidra til at elevene utvikler seg til demokratiske borgere.

Demokratisk opplæring i skolen skjer ikke bare ved at elevene lærer om demokrati, men også ved at de lærer gjennom å «gjøre» demokrati. Opplæring

OM FORFATTEREN

Bjørn Bolstad

Bjørn Bolstad er seniorrådgiver og fungerende daglig leder i enheten FIKS (Forskning, Innovasjon og Kompetanseutvikling i Skolen) ved UiO.

Han har arbeidet som skoleleder i 20 år, 13 av disse som rektor.

om, gjennom og til demokrati betyr også at elever må lære at de ikke alltid kan få viljen sin. Medvirkning i demokratiske prosesser betyr at man både evner å gjøre seg opp en mening og at man gjennom ulike kanaler kan uttrykke denne meningen selv om man ikke alltid får gjennomslag.

Pedagogiske begrunnelser

En annen begrunnelse for elevmedvirkning i skolen er pedagogisk (Faanessen et al. 2022). Forskere peker på at medvirkning i læringsprosessene gir økt motivasjon (Jang m. fl. 2010) og hvor viktig det er at mennesker utvikler autonomi (Ryan og Deci, 2017). Vektlegging av elevmedvirkning i opplæringen bygger på en antakelse om at dette skal bidra til økt læringsutbytte for elevene i vid forstand.

Elevmedvirkning skal bidra til at elevene blir ansvarlige og handlende. Elevmedvirkning er tilsynelatende noe alle vet hva er, men samtidig er begrepet uhandterlig. Kanskje kan det engelske begrepet agency hjelpe oss til å oppfatte ulike nyanser ved elevmedvirkning i skolen.

Agency betyr at man kan påvirke sin egen situasjon og sin egen nåtid – og dermed sin egen fremtid. Det betyr at man er i stand til å gjøre egne valg – og at omgivelsene gir en mulighet til å gjøre egne valg.

FIGUR 1: TRE DIMENSJONER VED ELEVERS AGENCY

Professor Margareth Vaughn ved Washington State University har presentert tre dimensjoner ved elevers agency. (Vaughn, 2020). Modellen viser hvordan disse tre dimensjonene påvirker hverandre. Lærere må støtte elevene i alle disse tre dimensjonene i arbeidet med elevmedvirkning.

HVA ER AGENCY?

Ordet agency kommer fra latin (Etymonline.com). Agentem betyr effektiv og kraftfull, mens agere betyr å sette i bevegelse, drive fremover, utføre. På norsk kjenner vi ord som agent og agere. Noen har oversatt agency direkte til ordet agens. Jeg har også hørt det oversatt med handlekraft eller drivkraft. Men ordet agency er ikke helt enkelt å oversette. For agency er både noe vi har, noe vi får, noe vi gjør og noe vi blir gitt mulighet til. Agency kan oppfattes som både personlige egenskaper, handlinger og særtrekk ved våre omgivelser.

Påvirkning på egen situasjon

Agency dreier seg om at man selv har kontroll over de situasjonene man er i. Kanskje kan agency oversettes med

uttrykket «å ha innflytelse over eget liv». Agency betyr at man kan påvirke sin egen situasjon og sin egen nåtid – og dermed sin egen fremtid. Det betyr at man er i stand til å gjøre egne valg – og at omgivelsene gir en mulighet til å gjøre egne valg. Agency kan oppfattes som autonomi og evnen til selv å identifisere målene som man retter handlingene sine mot. Det er ikke noe enkeltmennesker har eller besitter, men noe enkeltmennesker gjør eller oppnår. (Priestly et al 2015). Agency betyr at man er i stand til å utfordre holdninger, personer eller sosiale systemer som begrenser ens egne muligheter – eller mulighetene for en gruppe man tilhører. «Black Lives Matter»-bevegelsen dreier seg om agency. Kvinnekamp og annen kamp for sosial rettferdighet gjør det samme.

Agency og elevmedvirkning er beslektet, men er ikke synonyme. Elevmedvirkning kan oppfattes som konkrete strukturer, rutiner og handlinger mens agency kan oppfattes som et konsept og en forståelsesramme.

Tre dimensjoner ved agency

Den amerikanske professoren Margareth Vaughn presenterer tre dimensjoner ved elevers agency (Vaughn, 2020). Hun kaller dem dispositional, motivational og positional (se figur 1). Jeg skal prøve å forklare:

Den første dimensjonen, disposisjon, har sammenheng med enkeltindividets forståelse og forutsetninger, altså deres personlige disposisjon til å ha innflytelse over eget liv. Denne dimensjonen dreier seg om i hvilken grad elever oppfatter at de selv har mulighet til å øve innflytelse på sine omgivelser. Det dreier seg også om i hvilken grad elever tar initiativ og hvilket pågangsmot de har.

Den andre dimensjonen, motivasjon, dreier seg om utholdenhet, selvregulering og motivasjon. Dette dreier seg om elevens overbevisning, hennes evne til å handle på grunnlag av egen overbevisning og hennes utholdenhet og evne til å foreta valg. Denne dimensjonen peker dermed også mot hva elevene opplever som relevant. Hvis elevens eneste motivasjon er å slippe unna skolearbeid, eller bare å få en god karakter, har hun trolig lav motivasjon for agency. Da bør trolig læreren bestemme mer enn om eleven har en egen indre drivkraft til å arbeide med skolefag.

Men agency i skolen dreier seg ikke bare om kvaliteter ved den enkelte elev. Den tredje dimensjonen, posisjon, peker på at agency er noe vi kan få større eller mindre mulighet til i de omgivelsene der vi er. I skolen står elevene i en bestemt posisjon og denne posisjonen kan øke og styrke

eller begrense og svekke deres agency. Agency er noe vi blir gitt mulighet til av omgivelsene våre, og skolen kan gi elevene begrensede eller utvidede muligheter for å utøve – og utvikle – agency.

Disse tre dimensjonene må stå i en viss balanse: de mulighetene til agency som skoler gir elevene – deres posisjon – bør være i overensstemmelse med elevenes disposisjon og motivasjon. Jeg tror det er innenfor denne dimensjonen at skoleledere har størst påvirkningsmulighet siden dette blant annet dreier seg om rutiner, systemer og felles praksis på skolen.

Forslag til ny opplæringslov sier at «[...] det skal leggjast vekt på meiningane deira etter alder og modning» (Kunnskapsdepartementet, 2023). Lovteksten indikerer at medvirkning er noe elevene skal lære og utvikle. Elevmedvirkning er ikke et spørsmål om enten-eller, men utvikles og utvides gradvis. Og læreplanverket påpeker at det å utvikle demokratisk sinnelag og selvstendighet er et mål for opplæringen – på linje med å lære elevene å lese og å løse annengradslikninger.

SPENNINGER OG DILEMMAER KNYTTET TIL ELEVMEDVIRKNING

Elevmedvirkning i skolen er på mange måter en selvmotsigelse og rommer flere spenninger og dilemmaer. Jorunn Møller, professor emerita ved Universitetet i Oslo, definerer dilemmaer som "[...] konfliktfylte og diffuse situasjoner som krever etiske valg, fordi konkurrerende og sentrale verdier ikke kan tilfredsstilles samtidig" (Møller, 1996, s. 45). Spenninger og dilemmaer knyttet til elevmedvirkning kan håndteres på flere måter, men de må håndteres.

En slik spenning er ideen om demokrati i et system som ikke er demokratisk. Skolen er ikke et flertallsdemokrati der flertallet,

som alltid er elevene, kan vedta det de selv ønsker. Det er mange forhold ved skolen som ikke er demokratiske. Allikevel skal elevene oppleve å ha reell innflytelse. Elevene må altså oppleve elementer av demokrati innenfor et system som egentlig ikke er demokratisk.

En annen spenning knytter seg til læreres og elevenes roller på skolen. Lærere og elever har ulikt utgangspunkt for det faglige arbeidet. Skoler er tradisjonelt et møtepunkt mellom voksne personer, som kjenner skolefagene, og unge personer som skal lære disse skolefagene. Læreren vet noe som elevene ikke vet. Med dette som utgangspunkt blir elevmed-

virkning i det faglige arbeidet å gi elevene innflytelse over noe de ikke har full kjennskap til. Et argument for elevmedvirkning i opplæringen er imidlertid at undervisningen bør ta utgangspunkt i elevenes forståelse og elevenes virkelighet. Opplæringen bør være relevant og kontekstnær (Restad & Lyng, 2021). Å gi elevene medvirkning kan bidra til dette.

Det er også en spenning mellom elevmedvirkning og agency på den ene siden og målene for opplæringen på den andre. Norske politikere har, gjennom læreplanene, bestemt hva elevene skal lære på ulike alderstrinn. Det er altså voksne som har fastsatt hva som skal være målene for opplæringen. Samtidig skal skolen utvikle elever som er selvstendige og som «selv identifiserer målene de retter handlingene sine mot» (Priestly et al. 2015). Dersom elevene av seg selv ønsker å lære nøyaktig det de voksne har bestemt og uttrykt gjennom læreplanen, er det ingen spenning mellom læreplanens mål og elevmedvirkning. Men elevers egne mål er ikke alltid overlappende med skolens mål. Noen elever er for eksempel interessert i noe helt annet enn dobbel nekting i fransk, reaksjonsligninger eller unions-

oppløsningen. Å gi elever medvirkning innebærer en risiko for at opplæringen tar andre retninger enn det læreren har sett for seg. Hva gjør lærere når de både skal gi elevene medvirkning i opplæringen og samtidig skal realisere målene som voksne har fastsatt? Vår nåværende læreplan, LK20, angir overordnede mål for faget, gjennom teksten «om faget», og spesifiserer disse i åpne kompetansemål. Både lærere og forskere påpeker at en slik læreplan gir større muligheter til å gi elevene medvirkning i valg av innhold og metode i opplæringen enn læreplaner som angir spesifikt faglig innhold (Andreassen og Tiller, 2021).

Det er en spenning mellom elevmedvirkning og lydighet. Utdanningsforskeren Gert Biesta hevder at utdanning har minst tre formål. I tillegg til kvalifisering og sosialisering skal utdanning også bidra til subjektivering (Biesta, 2014). «Dette dreier seg om frigjøring og frihet og om ansvaret som denne friheten fører med seg.» (Biesta, 2014, s. 27). Elevene skal være, og bli, subjekter i opplæringen, ikke bare objekter i en voksenstyrt opplæring. Agency er noe annet enn lydighet, og det er en potensiell spenning mellom kvalifisering og subjektivering. Kvalifisering kan skje ved at elevene er lydige og gjør det læreren bestemmer. Men hvis elever opplever en skole der alt er bestemt for dem, får de liten trening i å håndtere frihet og det ansvaret frihet fører med seg.

Det er også en spenning mellom reell og symbolsk elevmedvirkning. Skoler og lærere kan gjennomføre tiltak og ordninger som kan se ut som elevmedvirkning uten at elevene faktisk får innflytelse (Solhaug & Børhaug, 2012, Jones & Hall, 2022). Hvis forslag og synspunkter fra elevrådet på en skole aldri fører til endringer, kan skolen hevde at de har systemer for elevmedvirkning. Men en slik elevmedvirkning blir bare symbolsk og uten reelt innhold. Elevmedvirkning betyr ikke at elevene skal bestemme alt. Men elevmedvirkning i skolen kan heller ikke

bare være symbolsk.

HVORDAN KAN SKOLER HJELPE ELEVENE TIL Å MEDVIRKE?

Mange lærere og skoleledere spør seg selv hva de skal gjøre for å møte forventninger om elevmedvirkning. I tillegg til å avklare hva elevmedvirkning kan være, må vi derfor også utvikle praksiser for hvordan skoler kan utvikle god og konstruktiv elevmedvirkning. Her er noen råd blant mange:

Nora H. Mathé, førsteamanuensis ved Universitetet i Oslo, påpeker at elevene må få påvirke forhold som er viktige for dem, som klassemiljøet og hvilke temaer de skal arbeide med i timene. De må få snakke om saker som opptar dem (Heie, 2023). Mathé gir lærere disse rådene for hvordan de kan la elevene få medvirke i fagene:

- Bygg videre på elevene sine spørsmål og innspill.
- Gi elevene konkrete forslag og eksempler på hva de kan foreslå eller velge mellom.
- Involver dem i undervisningsplanlegging ved å la dem være med på å velge tema for kommende periode.
- La elevene utforme faglige spørsmål til samtale og utforskning.
- Gjør dem kjent med forskjellige former for medvirkning, både som innspill og beslutning. Slike former for medvirkning kan for eksempel være å la elevene snakke først i par, så dele med klassen, alle skriver noe på en lapp til læreren, håndopprekking og anonym avstemning eller innsending av spørsmål eller innspill digitalt (Heie, 2023).

Tuva Bjørkvold, førsteamanuensis ved OsloMet, lanserte, den gangen hun arbeidet som lærer, et enkelt kakediagram, en «læringskake», der hun viste fire forhold ved opplæringen som elevene kan, og bør, få medvirkning innenfor (Bjørkvold, 2011). Disse fire områdene er: innhold, organisering, metode og presentasjon.

Mange lærere på ungdomstrinn og videregående legger til ytterligere et «kakestykke», nemlig vurdering. Bjørkvold anbefaler at elevene alltid får medvirkning innenfor minimum et område og at læreren alltid beholder kontrollen over minst et område. Øystein Gilje, professor ved Universitetet i Oslo, presenterer en matrise som viser hvilke områder elevene får medvirkning innenfor og på hvor mange områder de får frihet til å medvirke. Gilje kaller dette frihetsgrader (Gilje, 2022). For eksempel har elever som kan velge hvilken internasjonal konflikt de vil arbeide med i samfunnsfag og samtidig kan velge hvordan de vil presentere det de har lært, to frihetsgrader.

Mange skoler etablerer gode rutiner der elever får innflytelse over innhold,

arbeidsform, organisering og vurdering i det faglige arbeidet. Ved Ringstabekk skole i Bærum deltar elever i styringsgrupper sammen med lærerne der de planlegger ulike sider ved opplæringen (Utdanningsforbundet, 2020). Lignende praksis finnes på mange skoler.

AGENCY ER VIKTIG OGSÅ FOR ANSATTE

Styringsdokumentene for skolen legger stor vekt på elevers medvirkning, men sier lite om læreres medvirkning i skolen. Men medvirkning og agency er også vesentlig for ansatte (Priestly et al, 2015). Og det er viktig at skoleledere har en høy bevissthet om dette. Dette skal jeg skrive mer om i en senere artikkel.

REFERANSER

- Andreassen, S. E. & Tiller, T. (2021). Rom for magisk læring. *En analyse av læreplanen LK20*. Universitetsforlaget.
- Biesta, G. (2014). *Utdanningens vidunderlige risiko*. Fagbokforlaget
- Bjørkvold, T. (2011). HTO. *Helhetlig tilpasset opplæring*. Freidig forlag.
- Etymonline.com. *Online Etymology Dictionary*. Lastet ned 1.6.2023
- Faannessen, M., Burkeland, I., Nordahl, B., Meltevik, S., Simonsen, M. F. & Stiberg-Jamt, R. (2022). *Elevmedvirkning FoU om hvordan elevmedvirkning kan styrkes i norske skoler i tråd med nytt læreplanverk «Når elevene blir sett på som ressurser»*. KS Konsulent, Oxford Research
- Gilje, Ø. (2022). *Læringsidentitet. Elevmedvirkning i den digitale skolen*. Universitetsforlaget
- Heie, M. (2023) *Slik kan du som lærer bidra til elevmedverking i skulen*. Universitetet i Oslo <https://www.uv.uio.no/ils/forskning/aktuelt/aktuelle-saker/2023/elevmedverking.html>
- Jang, H., Reeve, J., & Deci, E. L. (2010). *Engaging students in learning activities: It is not autonomy support or structure but autonomy support and structure*. *Journal of Educational Psychology*, 102(3), 588–600. <https://doi.org/10.1037/a0019682>
- Jones, M-A. & Hall, V. (2022) *Redefining student voice: applying the lens of critical pragmatism*, *Oxford Review of Education*, 48:5, 570-586, DOI: 10.1080/03054985.2021.2003190
- Kunnskapsdepartementet (2017). *Overordnet del – verdier og prinsipper for opplæringen*.

- Kunnskapsdepartementet. Kunnskapsdepartementet (2023). *Prop. 57 L (2022–2023). Lov om grunnskoleopplæringa og den videregående opplæringa (opplæringslova)*. Kunnskapsdepartementet <https://www.etymonline.com/word/agency>
- Møller, J. (1996). *Lære og å lede. Dilemmaer i skolehverdagen*. Cappelen Damm Akademisk
- Priestly, M., Biesta, G. & Robinson, S. (2015). *Teacher agency. An ecological approach*. Bloomsbury
- Restad, F. & Lyng, T (2021). *Det felles, det skapende og didaktikken I*. Restad, F. & Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2017). *Self-determination theory: Basic psychological needs in motivation, development, and wellness*. The Guilford Press. <https://doi.org/10.1521/978.14625/28806>
- Sandsmark, J. (2021). *Mobbeforebygging i et fellesskapsperspektiv. Nye stemmer i praksis*. Kommuneforlaget
- Solhaug, T., & Børhaug, K. (2012). *Skolen i demokratiet - demokratiet i skolen*. Universitetsforlaget.
- Utdanningsforbundet (2020). *Elevmedvirkning*. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=7Jh-JqeGEG9I>
- Vaughn, M. (2020). *What is student agency and why is it needed now more than ever? Theory Into Practice*, 59:2, 109-118, DOI: 10.1080/00405841.2019.1702393 <https://doi.org/10.1080/00405841.2019.1702393>